

УДК 35.088:342.951

М.М. СМОЛІНА, ГУМВС України в Автономній Республіці Крим

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Ключові слова: діяльність, надзвичайні ситуації, органи внутрішніх справ, особливі умови, проблема

Історичний розвиток держави обумовив виокремлення поліцейського аспекту її діяльності, що спричинено прагненням до упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення правопорядку та безпеки громадян, створення належних умов для реалізації кожним з них суб'єктивних прав і свобод. Відповідно, одним із найважливіших завдань держави донині залишається розбудова ефективної правоохоронної системи, суб'єкти якої наділені повноваженнями застосування легітимного примусу при охороні суспільного блага та протидії існуючим загрозам (небезпекам) [1, с.350].

У сучасних реаліях державотворення в незалежній Україні особливого значення набуває становлення та розбудова органів внутрішніх справ (далі – ОВС), здатних оперативно вирішувати назрілі соціальні та інші проблеми. До таких проблем, безумовно, крім тяжких злочинів підвищеної суспільної небезпеки, також необхідно віднести стихійні лиха, різного роду аварії, катастрофи, вибухи, епідемії, епізоотії, епіфітотії тощо.

Усе це спричиняє надзвичайну обстановку із самими різними за складністю локалізації ситуаціями, що створюють особливі умови, вносять відповідні ускладнення та напругу до діяльності ОВС, відвертають їх увагу від поточної роботи, вимагають використання значних сил і засобів, пошуку їх резервів, удосконалення та значної активізації всієї оперативно-службової діяльності, термінового відпрацювання нових, тактично та органі-

заційно вивіренних прийомів і методів управління на всіх рівнях відомчої ієрархії [2, с.3].

Правовий режим діяльності, завдання і функції ОВС в особливих (надзвичайних, екстремальних) умовах досліджувалися О.М. Бандуркою, Ю.В. Дубком, Г.К. Дубовцем, М.П. Кіреєвим, В.В. Конопльовим, О.В. Копаном, С.О. Кузніченком, В.А. Лаптієм, І.Н. Лесняком, І.Є. Ложкіним, А.Ф. Майдикивим, М.Б. Саакяном, С.А. Старостіним тощо. Однак, поняття та значення особливих умов для сучасної діяльності ОВС окремими предметом наукової розвідки не обиралися. Новизна статті полягає в розгляді даних питань з урахуванням розвитку наукової спеціальності 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку.

Отже, метою статті є аналіз і систематизація наукових поглядів на діяльність ОВС у разі ускладнення оперативної обстановки, а також визначення їх пріоритетних завдань за таких умов.

Раптові зміни й ускладнення ситуації спричинені виникненням різних особливих, надзвичайних чи екстремальних умов на окремих об'єктах, у населених пунктах, районах та областях, певних регіонах і навіть на території всієї держави. За таких умов порушується стабільний ритм життя населення окремих районів або міст, можлива загроза для здоров'я та життя багатьох людей, завдаються значні матеріальні збитки, дезорганізується робота державних установ, транспорту, зв'язку, загострюється соціальна напруженість, зростає рівень злочинності та інших порушень громадського порядку. Проте ОВС повинні бути готовими до виконання додаткових спеціальних завдань, до діяльності з великими моральними й фізичними навантаженнями та в інших складних умовах.

Здійснення процесу управління ОВС в особливих умовах залежить від причин їх виникнення, розповсюдженості, наслідків і завдань, що потрібно виконати. МВС України постійно вживає заходи щодо вдосконалення діяльності служб і підрозділів ОВС у таких умовах: проводяться командно-штабні (тактико-спеціальні) навчання, організуються

науково-практичні конференції, семінари та круглі столи з проблем охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, розроблено численні рекомендації щодо організації підготовки особового складу до дій в цих умовах тощо. Натомість проблема залишається актуальною, оскільки на практиці постійно відбуваються зміни в керівному та особовому складі, а під час виконання типових планів діяльності ОВС за особливих умов залишається багато недоліків і прогалин, змінюються й самі причини, що можуть викликати названі умови служби.

У підручнику О.М. Бандурки «Управління в органах внутрішніх справ України» неодноразово вживаються терміни «особливі», «надзвичайні» умови в синонімічних значеннях [3, с.49, 50, 53, 346]. На наш погляд, особливі умови в діяльності ОВС мають іншу специфіку, аніж надзвичайні.

Так, у тлумачному словнику під терміном «особливий» розуміються такі властивості поняття: 1) який чимось вирізняється з-поміж інших, не такий, як інші, не схожий на інші; незвичайний, винятковий (характерний лише для певного предмета, явища, певної особи і т. ін.; своєрідний, специфічний; який відзначається більшою, ніж звичайно, мірою свого вияву); 2) який має спеціальне завдання, призначення.

Щодо терміну «надзвичайний», то під ним можуть розумітися значення: 1) дуже сильний ступенем свого виявлення та не схожий на інші; винятковий (не такий, як звичайно, як завжди, чимось відмінний; особливий). Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, і т. ін.; 2) який рідко зустрічається, викликає почуття захоплення; незвичайний, чудовий; 3) який має особливе значення, заслуговує на виняткову увагу; 4) непередбачений, викликаний певною необхідністю, спеціально призначений для чого-небудь; екстрений, позачерговий [4].

Під «екстремальними» маються на увазі два значення: по-перше, який відрізняється

крайніми фізичними показниками (про температуру, тиск і т. ін.); по-друге, дуже значний, надзвичайний за своїм проявом, силою, величиною і т. ін.; який відзначається таким проявом. При цьому «екстремальний стан» визначений як стан організму, який характеризується надмірним напруженням або виснаженням пристосувальних механізмів [4]. У словнику ж іншомовних слів термін «екстремальний» (граничний, крайній) походить від слова «екстремум» (лат. *extremum* – крайне) – найбільше й найменше значення функції; вживається для об'єднання понять максимуму та мінімуму [5, с.577].

Л.С. Криворучко екстремальну ситуацією в діяльності ОВС визначає як службову ситуацію, яка зумовлюється ускладненням нормальної повсякденної життєдіяльності правоохоронців, населення, оперативної обстановки та призводить до порушень у службовій діяльності міліції, громадського спокою, роботи державних підприємств, організацій та установ і характеризується сильним фізіологічним і морально-психологічним напруженням працівників міліції й високим ступенем громадської небезпеки, що може призвести до погіршення стану здоров'я або загибелі людей та пошкодження матеріальних цінностей, об'єктів. Водночас зазначеним дослідником запропонована відповідна класифікація екстремальних умов в діяльності міліції за впливом негативних факторів: балістичні (вогнепальна зброя та ін.); фізичні (тупі предмети, предмети вогнепальної зброї та ін.); психологічні (психологічні травми та ін.); інші умови (пожежі, газові речовини, іонізуюче випромінювання тощо) [6, с.6]. Проте, ми поділяємо думку іншої групи дослідників, які відносять екстремальні ситуації до категорій психології [7, с.1, 5; 8, с.2, 15–18].

На думку О.М. Бандурки, особливі умови можуть викликатися соціальними явищами суто кримінального характеру, якими можуть бути дії озброєних злочинців, втеча групи особливо небезпечних злочинців, захоплення заручників, повітряного чи морського транспортного судна, масові безладдя в громадсь-

ких місцях, непоко́ра і дезорганізація роботи в установах виконання покарань та інші, а також явищами соціального життя не криміногенного характеру, якими є масові неорганізовані виступи самодіяльних організацій, масові політичні, спортивні, культурні та інші заходи, що дестабілізують громадський порядок на певній території чи в цілому населеному пункті [3, с.346–347].

Проте особливі умови виникають також під час забезпечення правових режимів надзвичайного та воєнного стану, коли ОВС виконують специфічні завдання у сфері територіальної та цивільної оборони, мобілізації та мобілізаційної підготовки, а також за деяких інших ситуацій. При цьому успішне виконання службових завдань досягається шляхом застосування комплексних заходів з охорони правопорядку й боротьби зі злочинністю та безпосередньо залежить від організації управління силами й засобами ОВС.

Аналіз чинних нормативних актів, що регламентують діяльність міліції, а також спеціальної наукової літератури, вказує на те, що на сьогодні відсутня єдина термінологія, у дефініціях «особливі умови», «надзвичайні умови», «екстремальні умови», «кризові ситуації», «ускладнена оперативна обстановка» та «виняткові умови» може міститися як відмінний, так й аналогічний зміст, на що, зокрема, звертає увагу й Ю.В. Дубко [9, с.215–216]. Такі суперечності обумовлені відсутністю загального підходу до ознак і рис, притаманних цим поняттям і явищам.

У середині 1920-х рр. питання про діяльність ОВС в особливих умовах було порушено у статті В.А. Власова [10], а на рубежі 1950–1960-х рр. у працях Ф.С. Разаренова і Ю.М. Козлова розглядався зміст поняття «особливі умови» [11]. Тоді й окреслилися два підходи. Якщо Ф.С. Разаренов вважав, що явища природи і громадського життя, які об'єктивно виникають і характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки, становлять зміст особливих умов, то В.А. Власов і Ю.М. Козлов пов'язували ці умови із заходами по охороні громадського порядку та безпеки.

У 1970–1980 рр. сформувалася і третя точка зору на цю проблему. На думку Ю.Х. Мартинова та А.Ф. Майдікова, поняття особливих умов повинне включати як зміст, так і форму. «При цьому під змістом особливих умов ними розуміється надзвичайна обстановка, викликана об'єктивно існуючими явищами природи і громадського життя, а під формою – правовий режим, що включає в себе такі елементи, як видання спеціальних нормативних актів, створення надзвичайних органів управління, застосування «посилених заходів» охорони громадського порядку» [12, с.27–28].

Ю.Х. Мартишов доводив, що під змістом особливих умов слід розуміти надзвичайну обстановку, що формується в результаті виникнення і розвитку негативного фактору, а під формою особливих умов – надзвичайний правовий режим. Він також порушив питання про упорядкування усіх понять, включених у сферу особливих умов [13, с.77–84].

На нашу думку, найширше тлумачення «особливих умов» навів А.Ф. Майдіков: «Поняття «особливі умови» для ОВС є більш містким і включає в себе як зміст, так і форму свого вираження. Воно не обмежується характеристикою обстановки, що виникає в результаті природних, техногенних і екологічних явищ, а включає до свого складу більш широке коло обставин соціального характеру. Крім того, це поняття відображає головні відмінні особливості названих умов, тобто те, що характерно в цьому випадку для діяльності ОВС. Тобто, це особливий правовий режим, створення тимчасових організаційно-штатних структур, залучення додаткових сил і засобів, а також створення нової системи управління і зв'язку, проведення в ряді випадків спеціальних операцій» [14, с.11].

В.В. Ларін, І.А. Лесняк, Г.С. Нікулін, визнаючи конструкцію поняття «особливі умови», запропоновану А.Ф. Майдіковим і Ю.Х. Мартишовим, майже ідеальною, запропонували включити до визначення цього поняття юридичну оцінку тієї або іншої надзвичайної обставини, яку може дати наділений такими повноваженнями суб'єкт (президент,

парламент країни або автономної республіки). У їх інтерпретації формулювання звучить так: «Під особливими умовами слід розуміти таку конкретну надзвичайну обстановку, яка виникла на певній території в результаті явищ природного, біологічного, технологічного, соціального характеру, характеризується підвищеними за ступенем небезпечності умовами громадського життя, що одержала юридичну оцінку повноважним на те органом (суб'єктом) і спричинила введення спеціального правового режиму, який посилює повноваження органів державної влади й управління з метою якнайшвидшої її нормалізації, відновлення законності й правопорядку» [12, с.29].

В.А. Лаптії вважає, що особливі умови для ОВС – це вкрай необхідна потреба здійснення додаткових, на рівні законодавчих і виконавчих органів державної влади, заходів правового, організаційного, тактичного й іншого характеру, їхнього ресурсного забезпечення для того, щоб у найкоротший час і з найменшою шкодою нормалізувати надзвичайну обстановку. При вирішенні цих питань вимагається: а) спеціальне нормативне регулювання і розподіл повноважень; б) установа спеціального правового режиму; в) створення нових структурних утворень; г) залучення додаткових сил і засобів; г) формування більш досконалих систем спеціального управління і зв'язку; д) проведення спеціальних операцій (дій чи заходів)» [15, с.63].

На думку О.І. Остапенка, успіх боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від професійної майстерності, досвіду та рівня бойової підготовки особового складу ОВС. У повсякденній діяльності працівники міліції часто діють у екстремальних ситуаціях, коли виникає необхідність затримання злочинців. При цьому під екстремальною ситуацією розуміється виникнення виняткових обставин, які характеризуються небезпекою, інформаційною невизначеністю, дефіцитом часу, швидкістю та динамічністю перебігу події, недостатньою законодавчою урегульованістю та протидією з боку злочинців в обстановці, що склалася [16, с.6].

В.О. Криволапчук і А.С. Васильєв також використовують поняття «екстремальні ситуації» [17, с.3, 5, 35, 36, 38, 40]. Вони стверджують, що одним із пріоритетних напрямів діяльності ОВС України є забезпечення особистої безпеки, запобігання загибелі та травмування працівників міліції під час виконання ними службових обов'язків із охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю, підвищення професійної майстерності, що ґрунтується на практичному навчанні їх прийомом самозахисту, прищепленні стійких навичок психологічної готовності до дій у типових та екстремальних ситуаціях [17, с.3]. Ми вважаємо думку цих авторів не зовсім коректною, оскільки, на їх погляд, здебільшого екстремальні ситуації виникають при припиненні хуліганства чи інших правопорушень на вулицях або в громадських місцях, перебігові побутових конфліктів, припиненні майнових злочинів, зокрема крадіжок із полів та городів, доставляння правопорушника до ОВС, складанні документів у його присутності [17, с.35], оскільки всі названі дії відносяться до повсякденної оперативно-службової діяльності ОВС.

В.А. Лаптії зазначає, що в самих доступних виданнях поняття «екстремальні умови» в цілісному вигляді не наводяться, а визначаються окремо і складаються з двох слів – «екстремальні» й «умови». При виникненні стихійних лих, аварій, катастроф, вибухів, пожеж, епідемій, епізоотій, епіфітотій і застосуванні засобів ураження доводиться використовувати надзвичайні для нормальних умов роботи організаційні форми, тактичні прийоми й методи, залучати всі наявні й додаткові сили та засоби, щоб забезпечити швидке поновлення правопорядку, не допустити шкідливих наслідків, а у випадках їх появи – швидко ліквідувати. Такі ситуації і створюють екстремальні умови для дій міліції, які можна поділити на складові: особливі умови і складні ситуації. При цьому до особливих умов можна віднести надзвичайні ситуації, викликані природними (стихійне лихо) або біологічними (епідемія, епізоотія) факторами. До

складних же умов належать надзвичайні ситуації, обумовлені явищами соціального або техногенного походження; у свою чергу складні умови поділяються на дві групи: пов'язані зі злочинністю і непов'язані з нею. Складні умови, що пов'язані зі злочинністю, виникають під час масових безладів, розшуку й затримання озброєних злочинців, угоні або спробі угону повітряного судна і т.п. З іншого боку, складні умови, що непов'язані зі скоєнням злочинів, можуть виникнути, наприклад, при масових заходах, транспортних і виробничих катастрофах, тощо [18, с.4–5].

Ми дотримуємося думки О.П. Коренєва, який вважає, що поняття «особливі умови» для ОВС містке і вміщує в собі не лише зміст, але і форму відбиття. Воно не обмежується характеристикою обстановки, що виникає в результаті природних, техногенних та екологічних явищ, бо включає в себе більш широке коло обставин соціального характеру. Крім того, це поняття відбиває головні специфічні особливості таких умов, тобто те, що характерно в цьому випадку для діяльності ОВС. Зокрема, особливий правовий режим, утворення тимчасових організаційно-штатних структур, залучення додаткових сил і засобів, а також створення нової системи управління та зв'язку, проведення в низці випадків спеціальних операцій [19, с.354].

Дії ОВС з припинення або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у багатьох випадках обумовлені їх характером. В одних (стихійне лихо, епідемії, епізоотії, великі катастрофи та ін.) ОВС виступають переважно виконавцями рішень вищестоящих органів управління або надзвичайних і державних комісій, у інших (масові безлади, розшук і затримання озброєних злочинців тощо) – вони є безпосередніми організаторами й виконавцями ліквідації (мінімізації) наслідків надзвичайних ситуацій. Отже, особливі умови супроводжуються встановленням надзвичайного спеціального адміністративно-правового режиму на основі постанови уповноваженого суб'єкта державної влади або тимчасовими правообмеженнями, до яких удаються в поді-

бних випадках ОВС та їх працівники на підставі Закону України «Про міліцію» [20].

Що стосується завдань ОВС за особливих умов, то за цілеспрямованістю дій їх можна поділити на дві групи: забезпечення громадського порядку й боротьби зі злочинністю; рятування населення (захист життя і здоров'я), майна всіх форм власності, що піддається небезпеці.

До першої групи відноситься посилення охорони особливо важливих об'єктів, місць утримання заарештованих, засуджених, місць зберігання зброї, припинення можливих дій злочинних груп та інших антигромадських елементів, попередження підпалів, загорань, транспортних пригод та ін. Тобто йдеться про посилений варіант несення служби або умови для здійснення службово-бойової діяльності ОВС.

Виконання другої групи завдань (спеціальних) передбачає, разом із виконанням звичайних поточних функцій, надання допомоги постраждалим, евакуацію населення, реєстрацію загиблих, пізнання трупів, охорону обсерваторів, догляд, широку роз'яснювальну роботу серед населення в цілях запобігання паніки тощо.

Слушно зауважує В.А. Лаптії, який підкреслює, що для успішного виконання зазначених вище груп завдань ОВС повинні: по-перше, безперервно отримувати вичерпну інформацію про стан оперативної обстановки; по-друге, забезпечити високу бойову готовність, швидке маневрування силами й засобами, оперативність і якість рішень, що приймаються (а це залежить у багатьох випадках від ретельної підготовки до дій в особливих умовах) [18, с.5–6].

За особливих умов діяльності ОВС зростає й управлінська роль начальників і командирів усіх рангів, їх оперативних штабів і робочих апаратів, діяльність яких спрямована на своєчасне та повне здійснення заходів з: посилення охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, зміцнення законності, активізації боротьби зі злочинністю. Це досягається завдяки таким принципам, як: закон-

ність, верховенство права; єдиноначальність, централізоване управління з передачі підлеглим ініціативи в разі виконання поставлених завдань; комплексність використання сил і засобів; упевненість і наполегливість у процесі реалізації намічених планів; оперативне та гнучке реагування на зміни оперативної та надзвичайної обстановки; персональна відповідальність начальників і командирів за рішення, що приймаються, та результати їх виконання. Отже, національні інтереси України у сфері боротьби зі злочинністю вимагають консолідації зусиль суспільства й держави, вироблення комплексних заходів правового, соціального та іншого характеру для ефективного припинення злочинів і правопорушень, забезпечення захисту громадян, суспільства й держави від протиправних посягань, утворення системи контролю за рівнем злочинності.

Таким чином, останні роки характеризуються безпрецедентним зростанням тяжких та особливо тяжких злочинів, суттєвими змінами їх характеристик. У цих умовах актуальність негласних аспектів діяльності ОВС пояснюється й тим, що вони все частіше стикаються з активною протидією правоохоронним органам, транснаціональною злочинністю, організованими групами та злочинними організаціями, які мають сучасні засоби озброєння та зв'язку, транспортні засоби тощо. Саме тому позитивні результати діяльності міліції в особливих умовах залежать від рівня їх усебічного забезпечення. Задля цього вимагається комплексне використання сил і засобів спеціальних операцій, ухвалення оптимальних і своєчасних рішень щодо їх організації та проведення.

В особливих умовах надзвичайно ускладнюється оперативна обстановка, яка вимагає від ОВС зовсім інших прийомів і методів вирішення службових завдань, підвищення якості управління, посилення матеріально-технічного забезпечення. Саме тому виняткового значення набувають рівень дисципліни та організованості, належний стан зв'язку та обміну інформацією, здатність до мобілізації усіх сил і засобів, забезпечення чіткої взаємодії з

правоохоронними та іншими державними органами. Професіоналізм, оперативність, організованість, цілеспрямованість, скоординованість і рішучість дій у рамках закону забезпечуватимуть ефективність зусиль ОВС в охороні громадського порядку за особливих умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проневич О. С. Поліцейська діяльність як вид державно-управлінської діяльності / О. С. Проневич // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 350–356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09podud.pdf>.
2. Лаптій В. А. Система управління органами внутрішніх справ в особливих умовах: Теоретичні та практичні проблеми / В. А. Лаптій. – К.: РВВ МВС України, 1997. – 136 с.
3. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник / О. М. Бандурка. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.
4. Портал української мови та культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net>.
5. Словарь иностранных слов / [под общ. ред. Ф. Н. Петрова]. – 17-е изд., испр. – М.: Изд-во «Рус. яз.», 1988. – 608 с.
6. Криворучко Л. С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Л. С. Криворучко; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 18 с.
7. Зівзах М. В. Психологічні дезадаптаційні реакції у співробітників спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ (діагностика, психокорекція та профілактика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.04 / М. В. Зівзах; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – 20 с.
8. Лебедева С. Ю. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних

підрозділів МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : спец. 19.00.09 / С. Ю. Лебедева ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 23 с.

9. Дубко Ю. В. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах : монографія / [за ред. О. М. Бандурки]. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 776 с.

10. Власов В. А. Чрезвычайные меры охраны / В. А. Власов // Административный вестник НКВД. – 1926. – № 6. – С. 6–12.

11. Разаренов Ф. С. Организационно-правовые основы охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности в особых условиях / Ф. С. Разаренов. – М. : ВЮЗШ МВД РФ, 1993. – 44 с.

12. Резниченко В. Г. Тактика / [Резниченко В. Г., Воробьев И. Н., Мирошниченко Н. Ф. и др.]. – М. : Воениздат, 1988. – 496 с.

13. Мартышов Ю. Х. О понятии особых условий / Ю. Х. Мартышов // Актуальные вопросы советского административного права. – М., 1972. – С. 77–84.

14. Майдыков А. Ф. Проблемы научного управления органами внутренних дел в особых условиях. / А. Ф. Майдыков // Совершенствование управления ОВД в особых условиях. Труды Акад. МВД СССР. – М., 1991. – С. 7–18.

15. Лаптий В. А. Понятие чрезвычайной обстановки и особых условий для деятельности органов внутренних дел / В. А. Лаптий // Бюллетень МВД Украины по обмену опытом работы органов внутренних дел. – 1994. – № 113/114. – С. 61–63.

16. Остапенко О. І. Тактика підготовки персоналу органів внутрішніх справ для проведення спеціальних операцій (засоби, форми і методи) : посібник / О. І. Остапенко, В. В. Новіков, Л. І. Чистоклетов. – Львів, 2002. – 136 с.

17. Криволапчук В. О. Тактика дій працівників міліції у типових і екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків із охорони громадського порядку : навч.-метод. посіб. / В. О. Криволапчук, А. С. Васильєв. – К. : ВПЦ МВС України, 2006. – 133 с.

18. Лаптий В. А. Порядок дій співробітників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах : метод. реком. / В. А. Лаптий. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 28 с.

19. Основы управления в органах внутренних дел : учебник / [под ред. А. П. Коренева]. – Изд-е 4-е. – М. : Московск. акад. МВД России ; ЦЮЛ «Щит», 2001. – 396 с.

20. Закон України «Про міліцію» : від 20.12.1990 р., № 565–ХІІ // ВВР Української РСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

Смоліна М. М. Поняття і значення особливих умов для діяльності органів внутрішніх справ / М. М. Смоліна // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 926–932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13сттмовс.pdf>

Досліджено та систематизовано наукові погляди на сутність і правову природу особливих умов для діяльності органів внутрішніх справ України, на підставі чого визначені їх пріоритетні завдання у разі ускладнення оперативної обстановки.

Смолина М. М. Понятие и значение особых условий для деятельности органов внутренних дел

Исследованы и систематизированы научные взгляды на сущность и правовую природу особых условий для деятельности органов внутренних дел Украины, на основании чего определены их приоритетные задания в случае усложнения оперативной обстановки.

Smolina M. M. Concept and Value of Special Conditions for Activity of Internal Affairs Organs

Scientific views on essence and a legal nature of special conditions for activity of Internal Affairs Organs of Ukraine are investigated and systematized, and on the basis of that its priority tasks in case of complication of operative conditions are determined.